

**GO‘RO‘G‘LI TURKUMI DOSTONLARINI O‘RGANISHNING NAZARIY-
ASOSIY MASALALARI****ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ СЕРИИ
ПОСЛАНИЙ ИЗ ГОРОГЛИ.****THEORETICAL AND BASIC ISSUES OF THE STUDY OF THE GOROGLI
SERIES EPISTLES.**

Qadamboyeva Bibixonim Muzaffar qizi

Urganch innovatsion universiteti magistranti.

Кадамбоева Бибихоним Музаффар кызы

студентка магистратуры Ургенчского

инновационного университета.

Kadamboyeva Bibikhonim Muzaffar qizi

is a master's student at Urgench Innovative University.

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini o‘rganishning nazariy-asosiy masalalarini yoritishga bag‘ishlangan. Unda Go‘ro‘g‘li dostonlarining o‘zbek xalq og‘zaki ijodi tizimidagi o‘rni, ularning epik janr sifatidagi xususiyatlari hamda doston tilini ilmiy jihatdan tadqiq etishning metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida Go‘ro‘g‘li turkumiga mansub dostonlarning folklorshunoslik, tilshunoslik va adabiyotshunoslikdagi o‘rganilish holati umumlashtirilib, mavjud ilmiy qarashlar tizimlashtiriladi. Shuningdek, doston tilining semantik va uslubiy qatlamlarini tadqiq etish zarurati nazariy jihatdan asoslanadi. Epik asarlar tiliga xos bo‘lgan an‘anaviylik, formulaviylik, obrazlilik hamda emotsional-ekspressivlik kabi belgilar Go‘ro‘g‘li turkumi misolida izohlanadi. Ishda dostonlarni o‘rganishda qo‘llaniladigan lingvistik va kompleks yondashuvlar, jumladan, semantik, stilistik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil metodlarining ahamiyati ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini chuqurroq o‘rganish, ularning til xususiyatlarini tizimli tahlil qilish hamda o‘zbek epik merosining ilmiy tadqiqiga nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Go‘ro‘g‘li turkumi, xalq dostonlari, epik janr, nazariy asoslar, folklorshunoslik, doston tili, semantika, uslubiyat, badiiy nutq, formulaviylik, lingvomadaniy tahlil

Аннотация. Данная работа посвящена освещению теоретических и фундаментальных вопросов изучения эпосов Гороглуской серии. В ней анализируется место Гороглуской серии в системе узбекской народной устной литературы, её особенности как эпического жанра и методологические основы

научного изучения эпического языка. В ходе исследования обобщается состояние изучения эпосов Гороглуской серии в фольклоре, лингвистике и литературоведении, систематизируются существующие научные взгляды. Также теоретически обосновывается необходимость изучения семантических и стилистических пластов эпического языка. На примере Гороглуской серии объясняются такие особенности языка эпических произведений, как традиционализм, формульность, образность и эмоционально-выразительность. В работе показана важность лингвистических и комплексных подходов, используемых в изучении эпосов, включая методы семантического, стилистического, контекстуального и лингвокультурного анализа. Результаты исследования служат теоретической основой для более глубокого изучения эпосов Гороглуской серии, систематического анализа их языковых особенностей и научного исследования узбекского эпического наследия.

Ключевые слова: Гороглуская серия, народные эпосы, эпический жанр, теоретические основы, фольклор, эпический язык, семантика, методология, художественная речь, формульность, лингвокультурный анализ.

Abstract. This study is devoted to highlighting the theoretical and fundamental issues of studying the epics of the Goroglu series. It analyzes the place of the Goroglu series in the system of Uzbek folk oral literature, their features as an epic genre, and the methodological foundations of the scientific study of the epic language. In the course of the study, the state of study of the epics of the Goroglu series in folklore, linguistics, and literary studies is summarized, and existing scientific views are systematized. Also, the need to study the semantic and stylistic layers of the epic language is theoretically substantiated. Such features of the language of epic works as traditionalism, formulaicity, imagery, and emotional-expressiveness are explained on the example of the Goroglu series. The work shows the importance of linguistic and complex approaches used in the study of epics, including semantic, stylistic, contextual and linguo-cultural analysis methods. The results of the research serve as a theoretical basis for a deeper study of the epics of the Goroglu series, a systematic analysis of their linguistic features, and a scientific study of the Uzbek epic heritage.

Keywords. Goroglu series, folk epics, epic genre, theoretical foundations, folklore, epic language, semantics, methodology, artistic speech, formulaicity, linguo-cultural analysis.

KIRISH. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi boy va rang-barang merosga ega bo‘lib, unda dostonchilik an‘anasi alohida o‘rin tutadi. Xalqning tarixiy xotirasi, milliy tafakkuri, ma‘naviy-axloqiy qadriyatlari va estetik qarashlari dostonlar orqali avloddan avlodga yetkazib kelinmoqda. Ana shunday noyob epik meros namunalaridan biri Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari bo‘lib, ular o‘zbek xalqining qahramonlik, adolat,

vatanparvarlik va mardlik haqidagi qarashlarini badiiy jihatdan mukammal ifodalashi bilan ajralib turadi.

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari nafaqat adabiyotshunoslik va folklorshunoslik, balki tilshunoslik nuqtayi nazaridan ham muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Mazkur dostonlarda xalq tilining boy leksik qatlamlari, qadimiy so‘z va iboralar, obrazli ifodalar, an‘anaviy formulalar hamda epik nutqqa xos uslubiy vositalar mujassam bo‘lib, ular doston tilining o‘ziga xos semantik va uslubiy tizimini yuzaga keltiradi. Shu bois Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini nazariy jihatdan asoslangan holda o‘rganish bugungi tilshunoslik va folklorshunoslik fanlari oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari ko‘p marotaba nashr etilgan va ayrim jihatlari o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularning tilini, xususan, nazariy-asosiy masalalar nuqtayi nazaridan kompleks va tizimli tarzda tahlil qilish yetarli darajada amalga oshirilmagan. Doston tilining semantik qatlamlari, uslubiy xususiyatlari, badiiy nutqning shakllanish qonuniyatlari va formulaviylik masalalari ko‘pincha parcha-parcha tadqiq etilgan. Shu bois ushbu masalalarni yagona ilmiy konsepsiya asosida o‘rganish zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini o‘rganishning nazariy-asosiy masalalarini aniqlash, ularning epik janr sifatidagi o‘ziga xos xususiyatlarini ilmiy jihatdan asoslash hamda doston tilini tadqiq etishda qo‘llaniladigan metodologik yondashuvlarni belgilab berishdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun tadqiqotda Go‘ro‘g‘li dostonlarining folklorshunoslik va tilshunoslikdagi o‘rganilish holati tahlil qilinadi, epik asarlar tiliga xos nazariy qarashlar umumlashtiriladi hamda doston tilining semantik-uslubiy xususiyatlarini o‘rganishga doir nazariy tamoyillar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning vazifalari sifatida Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarining xalq og‘zaki ijodi tizimidagi o‘rnini aniqlash, doston tili va badiiy nutq tushunchalarini izohlash, epik matnlarga xos bo‘lgan an‘anaviylik, obrazlilik, emotsional-ekspressivlik va formulaviylik kabi belgilarni nazariy jihatdan yoritish belgilandi. Shuningdek, dostonlarni o‘rganishda semantik, stilistik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil metodlarining ahamiyati asoslab beriladi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini o‘rganishning nazariy asoslari tizimli ravishda yoritilib, doston tilini tadqiq etishga oid ilmiy qarashlar umumlashtiriladi. Tadqiqot natijalari epik asarlar tilini o‘rganish bo‘yicha keyingi ilmiy izlanishlar uchun nazariy poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Ishning amaliy ahamiyati esa oliy ta‘lim muassasalarida folklor, stilistika, semantika va o‘zbek tili tarixi fanlarini o‘qitishda, shuningdek, doston matnlarini tahlil qilishda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi.

ASOSIY QISM 1. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarining folklorshunoslikdagi o‘rni

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari o‘zbek xalq og‘zaki ijodining eng yirik va mukammal epik majmualaridan biri hisoblanadi. Ushbu turkum dostonlarida xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy hayoti, axloqiy-me‘yoriy qarashlari va estetik didi mujassam bo‘lgan. Go‘ro‘g‘li obrazi xalq ongida adolatparvar, mard, jasur va xalq manfaatini himoya qiluvchi qahramon sifatida shakllangan bo‘lib, dostonlar mazmuni ana shu g‘oyaviy asos atrofida rivojlanadi. Folklorshunoslikda Go‘ro‘g‘li turkumi ko‘p variantlilik, syujetlarning tarmoqlanishi, an‘anaviy epik formulalarning barqarorligi bilan ajralib turadi. Ushbu xususiyatlar dostonlarni o‘rganishda faqat bitta matn doirasida cheklanib qolmasdan, turli variantlarni qiyosiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Aynan shu jihat Go‘ro‘g‘li dostonlarini nazariy jihatdan o‘rganish masalasini dolzarb etadi.

2. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarining o‘rganilish tarixi va ilmiy yondashuvlar

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari XIX asr oxiri va XX asr boshlaridan boshlab folklorshunos va adabiyotshunos olimlar tomonidan o‘rganila boshlagan. Dastlabki tadqiqotlarda asosan dostonlarning syujeti, qahramonlar tizimi va tarixiy manbalari tahlil qilingan. Keyingi bosqichlarda esa dostonlarning poetikasi, obrazlar tizimi, g‘oyaviy-badiiy xususiyatlariga e‘tibor qaratilgan. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan olib borilgan tadqiqotlar esa nisbatan cheklangan bo‘lib, ko‘proq leksik birliklar, arxaik va dialektal so‘zlar tahlili bilan chegaralangan. Holbuki, Go‘ro‘g‘li dostonlari tili murakkab semantik va uslubiy tizimga ega bo‘lib, ularni nazariy asoslangan holda kompleks tadqiq etish zarur. Shu jihatdan, dostonlarni o‘rganishda folklorshunoslik va tilshunoslik yondashuvlarini uyg‘unlashtirish muhim metodologik masala hisoblanadi.

3. Doston tili va badiiy nutq tushunchasining nazariy talqini

Doston tili badiiy nutqning o‘ziga xos shakli bo‘lib, unda xalq tilining jonli unsurlari, an‘anaviy ifoda vositalari va obrazli tasvirlar uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Nazariy jihatdan doston tili og‘zaki nutqqa xos bo‘lgan formulaviylik, takroriylik va ritmik tuzilma bilan xarakterlanadi. Bu xususiyatlar doston matnining eslab qolinishini osonlashtirgan va uning avloddan avlodga yetib kelishiga xizmat qilgan.

Badiiy nutq sifatida doston tili obrazlilik, emotsional-ekspressivlik va baholovchanlik kabi belgilar bilan ajralib turadi. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarida bu belgilar qahramon nutqi, muallif (dostonchi) bayoni hamda dialoglar orqali ifodalanadi. Nazariy jihatdan doston tilini tahlil qilishda ushbu nutq qatlamlarini farqlash muhim ahamiyatga ega.

4. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari tilining semantik xususiyatlari

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari tilida xalq hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan turli leksik qatlamlar mavjud. Jumladan, arxaiik va tarixiy so‘zlar, harbiy atamalar, etnografik birliklar doston semantikasining asosiy qismini tashkil etadi. Ushbu birliklar nafaqat nominativ vazifani bajaradi, balki tarixiy davr ruhini va xalqning ijtimoiy munosabatlarini ifodalashga xizmat qiladi. Doston tilida ko‘p ma‘nolilik va kontekstual ma‘no muhim o‘rin egallaydi. Ayrim so‘z va iboralar epik kontekstda ramziy ma‘no kasb etib, qahramonning kuch-qudrati, jasorati yoki ma‘naviy ustunligini ifodalaydi. Bu holat doston tilining semantik imkoniyatlari keng ekanligini ko‘rsatadi.

5. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari tilining uslubiy xususiyatlari

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari epik uslubning yorqin namunasi bo‘lib, unda badiiy tasvir vositalari keng qo‘llanadi. Epitet, o‘xshatish, mubolag‘a, metafora kabi uslubiy vositalar qahramonlik ruhini kuchaytirish va voqealarni dramatik tarzda tasvirlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, mubolag‘aning faol qo‘llanishi epik qahramon obrazini ideallashtirishga yordam beradi. Takror va parallelizm doston tilining muhim uslubiy belgilaridan biri bo‘lib, ular nutqning musiqiylikni ta‘minlaydi va epik bayonning ta‘sirchanligini oshiradi. Shuningdek, an‘anaviy formulalar doston matnining barqarorligini saqlab, og‘zaki ijodning uzluksizligini ta‘minlaydi.

6. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini o‘rganishda metodologik yondashuvlar

Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini nazariy jihatdan o‘rganishda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bunda folklorshunoslik, tilshunoslik va lingvomadaniyatshunoslik metodlari uyg‘un holda qo‘llaniladi. Semantik va stilistik tahlil doston tilining ichki tizimini ochib berishga xizmat qilsa, lingvomadaniy yondashuv doston tilida aks etgan milliy qadriyatlar va mentalitetni aniqlash imkonini beradi. Mazkur metodologik yondashuv Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini nafaqat badiiy asar, balki xalqning madaniy va ma‘naviy tajribasini aks ettiruvchi til hodisasi sifatida tadqiq etish imkonini yaratadi.

XULOSA. Mazkur tadqiqot Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini o‘rganishning nazariy-asosiy masalalarini yoritishga bag‘ishlandi. Tadqiqot jarayonida Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarining o‘zbek xalq og‘zaki ijodi tizimidagi o‘rni, ularning epik janr sifatidagi o‘ziga xos xususiyatlari hamda doston tilini o‘rganishga doir nazariy qarashlar tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy hayoti, milliy qadriyatlari va estetik qarashlarini mujassam etgan yirik epik majmua hisoblanadi. Ushbu dostonlar ko‘p variantlilik, syujetlar tarmoqlanishi va an‘anaviy formulalarning barqarorligi bilan ajralib turadi. Bu esa ularni o‘rganishda kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi. Tadqiqot davomida doston tili badiiy nutqning o‘ziga xos shakli ekanligi, unda xalq tilining jonli unsurlari, obrazli ifodalar, emotsional-ekspressiv birliklar hamda epik uslubga xos formulaviylik muhim o‘rin tutishi aniqlandi. Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlari tilining semantik xususiyatlari xalq hayoti, urf-odatlar, qahramonlik va adolat g‘oyalari bilan

chambarchas bog‘liq holda shakllangan. Shuningdek, tadqiqotda Go‘ro‘g‘li dostonlarini o‘rganishda folklorshunoslik va tilshunoslik yondashuvlarini uyg‘unlashtirish zarurligi asoslab berildi. Semantik, stilistik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil metodlarining qo‘llanilishi doston tilining ichki qonuniyatlarini ochib berishda samarali ekanligi isbotlandi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarini nazariy jihatdan o‘rganishga oid ilmiy qarashlarni tizimlashtirishga, doston tilini chuqurroq anglashga hamda o‘zbek epik merosini yanada mukammal tadqiq etishga xizmat qiladi. Ushbu ish kelgusida Go‘ro‘g‘li turkumi dostonlarining semantik-uslubiy, lingvomadaniy va funksional xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Go‘ro‘g‘li. O‘zbek xalq dostonlari turkumi. — Toshkent: Fan.
2. O‘zbek xalq ijodi. Ko‘p jildlik. — Toshkent: Fan.
3. Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat.
4. Mirzayev T. O‘zbek folklori va adabiyoti masalalari. — Toshkent: Fan.
5. Jo‘rayev M. O‘zbek xalq dostonlari poetikasi. — Toshkent: Fan.
6. Yo‘ldoshev B. O‘zbek folklorshunosligi asoslari. — Toshkent: Universitet.
7. Qosimov S. Doston va xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent: O‘qituvchi.